

الله اعلم
محمد رسول الله

موسسه آموزش عالی باختر ایلام

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته علوم قرآن و حدیث

آسیب شناسی عدم استجابت دعا از دیدگاه قرآن و احادیث

توسط:

جلیل نصر الهی

استاد راهنما:

دکتر سید محمدرضا حسینی نیا

استاد مشاور:

دکتر مینا یعقوبی

خرداد ۱۳۹۳

به نام خدا

تأییدیه اعضای کمیته دفاع پایان نامه

آسیب شناسی عدم استجاب دعا از دیدگاه قرآن و احادیث

توسط:

جلیل نصرالهی

پایان نامه ارائه شده به تحصیلات تکمیلی مؤسسه به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ
درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

علوم قرآن و حدیث

از مؤسسه آموزش عالی باختر ایلام

جمهوری اسلامی ایران

در تاریخ ۱۳۹۳/۰۴/۱۶ توسط هیأت داوران زیر ارزیابی و با درجه خوب به تصویب نهایی رسید.

دکتر سید محمد حسینی، استادیار گروه الحدیث (راهنما و رئیس هیأت داوران) حسنی

دکتر محمد حسینی، استادیار گروه الحدیث (مشاور) نصرالهی

دکتر محمد حسینی، دانشیار گروه الحدیث (داور) ۱۱

خرداد ۱۳۹۳

اظہار نامہ دانشجو

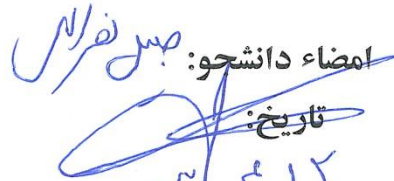
موضوع پایان نامہ: آسیب شناسی استجابت دعا از دیدگاه قرآن و احادیث

استاد راهنما: دکتر محمد رضا حسینی نیا

نام دانشجو: جلیل نصرالهی

شماره دانشجوئی: ۹۱۱۱۴۳۰۱۵

اینجانب دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته **علوم قرآن و حدیث** مؤسسه آموزش عالی باختر ایلام/ دانشکده باختر گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامہ توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان نامہ تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری در هیچ جا ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامہ چارچوب (فرمت) مصوب دانشگاه را به طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:
تاریخ: ۹۲/۴/۱۲

فرم حق طبع و نشر و مالکیت نتایج

- ۱- حق چاپ و تکثیر این پایان نامه متعلق به نویسنده آن می‌باشد. هرگونه کپی برداری به صورت کل پایان‌نامه یا بخشی از آن تنها باموافقت نویسنده یا کتابخانه دانشگاه می‌باشد. ضمناً متن این صفحه نیز باید در نسخه تکثیر شده وجود داشته باشد.
- ۲- کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به مؤسسه آموزش عالی باختر ایلام می‌باشد و بدون اجازه کتبی دانشگاه به شخص ثالث قابل واگذاری نیست. همچنین استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.

تاریخ و امضاء
۹۲،۴،۱۲

تاریخ و امضاء
۹۲،۴،۱۲

نام و نام خانوادگی دانشجو: صدیق نصراللهی

نام و نام خانوادگی نماینده تحصیلات تکمیلی:
علی ریوی

سهم ناقابل خود را از این پژوهش تقدیم می‌کنم به:

پیشگاه مقدس حضرت ولی عصر (ارواحنا فداه)

و به همسرم که در تمام ناملایمات زندگی راهنما و یارم بوده

و به خانواده ام که منظر استقامت و صبر و سکینایی من در انجام این پژوهش بوده اند.

تقدیر و تشکر:

بدینوسیله از زحمات و راهنمایی‌های مفید و مؤثر اساتید ارجمند جناب آقای محمد رضا حسینی نیا

و سرکار خانم مینا یعقوبی که مرا یاری نمودند تا این رساله را به خوبی به پایان برسانم تشکر و

قدردانی می‌نمایم.

چکیده:

یکی از زیباترین جلوه‌های ارتباط انسان با خدا، دعا و نیایش یا گفت و گو با خداوند است. رابطه تکوینی و فقر ذاتی انسان نسبت به خدا، فطرت خداجویی انسان را اشباع نمی‌کند. لذا نیازمند ارتباط اختیاری با خداوند است که جلوه‌ای از فقر ذاتی اوست. دعا بهترین وسیله ارتباط با خداوند می‌باشد. در این پژوهش تلاش خواهد شد که در قسمت آثار دعا به بررسی فلسفه دعا، زمان و مکان دعا، تشویق به دعا، و دستاوردهای دعا پرداخته شود، در مورد شرایط استجاب دعا به بحث در مورد اقسام دعا، اهمیت دعا از دیدگاه قرآن و احادیث، برکت‌های دعا و شرایط استجاب پرداخته می‌شود و قسمت آسیب شناسی عدم استجاب دعا را با مباحث تاخیر در استجاب دعا، موانع استجاب دعا از منظر قرآن و احادیث و آسیب شناسی عدم استجاب دعا مورد بررسی قرار خواهیم داد.

واژگان کلیدی: آسیب شناسی، دعا، استجاب، قرآن، احادیث.

فصل اول: کلیات

۲	مقدمه
۲	۱-۱- بیان مساله
۵	۲-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش
۶	۳-۱- پیشینه پژوهش
۶	۱-۳-۱- پیشینه نظری
۷	۲-۳-۱- مطالعات داخلی و خارجی
۱۱	۴-۱- جنبه نوآوری پژوهش
۱۱	۵-۱- اهداف پژوهش
۱۱	۱-۵-۱- هدف اصلی
۱۱	۲-۵-۱- هدف فرعی
۱۱	۶-۱- سوالات پژوهش
۱۱	۱-۶-۱- سوال اصلی
۱۲	۲-۶-۱- سوالات فرعی
۱۲	۷-۱- محدودیت‌ها، مشکلات و موانع پژوهش
۱۲	۸-۱- روش و ابزار پژوهش
۱۲	۹-۱- مفاهیم و اصطلاحات
۱۲	۱-۹-۱- آسیب شناسی
۱۳	۲-۹-۱- دعا (نیایش)

۱۵.....	۳-۹-۱- استجابت
فصل دوم: دعا و آثار آن	
۱۷.....	۱-۲- فلسفه دعا
۱۸.....	۱-۱-۲- در بند کشیدن کبر و غرور آدمی
۲۰.....	۲-۱-۲- دعا، عامل توجه به خداوند باری تعالی و یأس از غیر خدا
۲۱.....	۲-۲- آثار دعا
۲۱.....	۱-۲-۲- برگرداندن قضای الهی
۲۲.....	۲-۲- بخشایش گناه
۲۵.....	۳-۲-۲- جلب روزی
۲۵.....	۴-۲-۲- ایجاد آرامش روانی در انسان
۲۹.....	۵-۲-۲- خدا باوری
۳۲.....	۶-۲-۲- خودباوری
۳۳.....	۷-۲-۲- دفع بلا
۳۳.....	۳-۲- تشویق به دعا
۳۴.....	۴-۲- زمان دعا
۳۶.....	۵-۲- مکان دعا
۳۶.....	۱-۵-۲- حرم الهی (در مکه) و کعبه
۳۶.....	۲-۵-۲- مسجد
۳۷.....	۳-۵-۲- سرزمین عرفات

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳۷.....	۶-۲- دستاوردهای دعا
۳۸.....	۶-۲-۱- رشد روحیه‌ی خاکساری
۳۸.....	۶-۲-۲- سرکوبی خودبینی و خود خواهی
۳۸.....	۶-۲-۳- دریافت حاجات.....
فصل سوم: شرایط استجاب دعا	
۴۰.....	۳-۱- اقسام دعا
۴۰.....	۳-۱-۱- دعای لفظی
۴۰.....	۳-۱-۲- دعای مصداقی
۴۱.....	۳-۱-۳- دعای مصداقی و محدودیت علم دعا کننده
۴۱.....	۳-۱-۴- دعای ملحون
۴۲.....	۳-۱-۵- دعای قلبی
۴۲.....	۳-۱-۶- حال طلب
۴۲.....	۳-۱-۷- دعای تکوینی
۴۴.....	۳-۱-۸- دعاهاى مطلق
۴۴.....	۳-۱-۹- دعاهاى مآثور
۴۵.....	۳-۲- اهمیت دعا از دیدگاه قرآن
۴۷.....	۳-۳- اهمیت دعا از دیدگاه احادیث
۵۰.....	۳-۴- برکت‌های دعا از دیدگاه قرآن و احادیث
۵۱.....	۳-۵- ارکان دعا

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۳-۵-۱- رکن اول.....	۵۱
۳-۵-۲- رکن دوم.....	۵۲
۳-۵-۳- رکن سوم.....	۵۲
۳-۶-۶- شرایط استجابت دعا.....	۵۶
۳-۶-۱- یقین.....	۵۶
۳-۶-۲- تواضع.....	۵۸
۳-۶-۳- عمل به وظائف.....	۵۸
۳-۶-۴- رزق حلال.....	۵۹
۳-۶-۵- رقت قلب.....	۵۹
۳-۶-۶- پاکی از گناه.....	۶۰
۳-۶-۷- عدم منافات با حکمت.....	۶۰
۳-۶-۸- الحاح و پافشاری.....	۶۰
۳-۶-۹- اجازه ی پروردگار.....	۶۱

فصل چهارم: بررسی عوامل و آسیب‌های عدم استجابت دعا

۴-۱- تاخیر در استجابت دعا.....	۶۳
۴-۲- موانع استجابت دعا از منظر قرآن و روایات.....	۶۶
۴-۲-۱- تنافی با سنت‌های آفرینش.....	۶۸
۴-۲-۲- تراحم دعاها.....	۶۹
۴-۲-۳- نبود قابلیت.....	۷۰

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۷۱.....	۴-۲-۴- ارتکاب گناه
۷۲.....	۴-۲-۵- شرک در دعا
۷۲.....	۴-۲-۶- قلب غافل
۷۲.....	۴-۳- آسب‌های عدم استجابت دعا
۷۳.....	۴-۳-۱- ناامیدی
۷۵.....	۴-۳-۲- بی تفاوتی
۷۶.....	۴-۳-۳- بی طاقتی
۷۶.....	۴-۳-۴- سوءظن
۷۷.....	۴-۳-۵- سستی ایمان

فصل پنجم: نتیجه‌گیری پاسخگویی به سؤالات منابع و مآخذ

۷۹.....	۵-۱- نتیجه‌گیری
۷۹.....	۵-۲- پاسخگویی به سؤالات
۸۰.....	۵-۳- خلاصه
۸۶.....	منابع و مآخذ

فصل اول

کلیات

مقدمه

یکی از زیباترین جلوه‌های ارتباط انسان با خدا، دعا و نیایش یا گفت و گو با خداوند است. رابطه تکوینی و فقر ذاتی انسان نسبت به خدا، فطرت خداجویی انسان را اشباع نمی‌کند. لذا انسان نیازمند ارتباط اختیاری با خداوند است که جلوه‌ای از فقر ذاتی اوست. این ارتباط که در بر دارنده گفتگو با خداوند است، می‌تواند پاسخی به فطرت خداجویی او باشد و نیاز ذاتی‌اش را در مرتبه فعل اختیاری تامین کند. گفت و گو با خداوند که می‌تواند شکل‌ها و شیوه‌های گوناگونی داشته باشد، دعا و نیایش نام دارد. همه ادیان الهی طبق فطرت انسانی به دعا و نیایش که یکی از مهم‌ترین جنبه‌های فرهنگ دینی است، توجه دارند. در اسلام نیز دعا یکی از زمینه‌های ارتباط با خداست و قرآن و روایات به آن توجه کرده‌اند. قرآن در آیات متعددی مساله دعا را مطرح کرده است: «قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ»؛ بگو پروردگرم برای شما ارجی قائل نیست اگر دعای شما نباشد (فرقان: ۷۷).

دعا عبادتی است هم چون سایر عبادات، دارای آثاری است که پذیرفته شدن آن نزد خداوند، بستگی به شرایطی دارد و بدون تحقق آن شروط، انتظار اجابت، بیهوده است و عواملی وجود دارد که باعث عدم استجاب آن می‌شود و این عدم استجاب آسیب‌هایی را برای برخی افراد به وجود می‌آورد که در ساختار این پژوهش به صورت فصل‌های جداگانه به این مباحث می‌پردازیم. در این فصل به شرح و بیان مساله و اهمیت و ضرورت و اهداف آن می‌پردازیم و مفاهیم و اصلاحات موضوع پژوهش را مورد بررسی قرار می‌دهیم و از موانع و محدودیت‌های به وجود آمده در این پژوهش سخن می‌گوییم.

۱-۱- بیان مساله

دعا و نیایش امری فطری و ضروری است که خداوند بندگان را به آن دستور داده و هم او وعده داده کسانی را که از عبادت من (دعا) سرپیچی کنند و امتناع ورزند، به دوزخ بیفکند. دعا توجه آگاهانه و جدی فطرت پاک انسانی با خالق در تمامی حالات به خصوص در تنهاترین و غریبانه‌ترین حالاتش است که از سر آگاهی به جنبه‌های گوناگون نیازها و اعتراف به پلیدی گناهان خود و اظهار توبه به درگاه او به وجود می‌آید. دعا پاک‌ترین و قوی‌ترین نحوه‌ی برقراری ارتباط با خالق حکیم و مهربان است و فرق اساسی انسان با سایر موجودات علاوه بر داشتن اراده و تفکر، داشتن چنین ارتباطی با خداست که به صورت عشق همراه با معرفت به خداوند تجلی

می‌کند. رسولاکرم (ص) به اصحاب خود می‌فرماید: آیا شما را به اسلحه‌ای که موجب نجات شما از شر دشمنان می‌شود و باعث افزایش روزی شما می‌شود راهنمایی کنم؟ و بعد می‌فرماید: هر روز پروردگار خود را بخوانید و دعا کنید. دعا ابزاری فوق‌العاده است که به انسان نیرو می‌دهد. (کورانی، ۱۳۷۲)

بر اساس مطالعات انجام شده، قرائت دعا، از نظر لفظی اثر بخش است و این اثر بخشی در طب تنوسوماتیک^۱، توسط پزشکان و دانشمندان تجربی مورد تأیید قرار گرفته است. همچنین تبیین شد، دعا از جهت محتوا و مضمون اثر بخش بوده بگونه‌ای که اگر نیایشگر الگوی فکری، رفتاری و عاطفی خود را با آموزه‌های دعا هماهنگ نماید و طبق آن عمل نماید جسم و روانی سالم خواهد داشت که اثر بخشی دعا از جهت محتوا، در جسم و روان از طریق سایکونورفیزولوژیک و هوش معنوی تأیید گردیده است. (اژدر و همکاران، ۱۳۹۰)

قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ»؛ چون بندگان من در باره من از تو پرسند، بگو که من نزدیکم و به ندای کسی که مرا بخواند پاسخ می‌دهم پس به ندای من پاسخ دهند و به من ایمان آورند تا راه راست یابند (بقره: ۱۸۶). از وعده‌های خداوند متعال اجابت دعای نیایشگران است، لیکن تحقق این وعده منوط به تحقق حقیقت دعا از سوی داعی است. حقیقت دعا عبارت است از خواسته‌ی مقام پایین‌تر، از بالاتر با کرنش و زاری. پس چون حقیقت دعا، عبارت از خواستن باشد که امر نفسانی است دانسته می‌شود که دعا از دل غافل خالی از حقیقت است و هرگاه خواسته را با جهتی خاص پایبند سازیم، معلوم می‌شود که کرنش و زاری شرط تحقق و بر آمدن دعاست و چون خواستن جز با امید به واقعیت نمی‌پیوندد، معلوم می‌شود امید هم شرط آن است و چون در اینجا هدف خواستن از خداست سزاوار است که دعا کننده خدا را بشناسد و چون امید پس از اطمینان به توان خواننده بر پاسخ‌گویی و آگاهی او بر دعوت گرو نیاز، تحقق نمی‌یابد اعتقاد به توانایی و آگاهی از خدایی که از او خواسته داریم شرط است. شناخت و جزم قلبی به این حقیقت امری ساده و تحقق آن امری آسان و سهل الوصول نیست، بلکه مقدماتی برای رسیدن به این مقام لازم است. ابن سینا معتقد است: "خداوند سبب حقیقی و اصلی بر دعا و

¹-theosomatic

این طب که با سلامت روان انسان‌ها سر و کار دارد دارای هفت اصل است دعاکردن یکی از اصل‌های آن می‌باشد که باعث ارتقا سلامت روحی روانی و شفای فرد می‌شود.

دعا کننده است، و در واقع به وساطت داعی، دعای معلوم واقع می شود و از این جهت است که داعی سبب بر اجابت دعا خوانده می شود اما در واقع تأثیر از ناحیه خداوند است نه آنکه داعی بر خدا اثر بگذارد. ولی خداوند فعل خود را طبق تربیت و نظام اسباب و مسببات انجام می دهد و وقتی خداوند امر به دعا کرده و آنرا اجابت می کند دعا ممنوعیتی از اجابت نداشته زیرا دعا معلوم خداوند است و هر چه معلوم باشد انجام می گردد مگر آنکه مانعی برای انجامش پدید آید و به همین سبب لازم است دعای به شرّ و زشتی برای کسی نکنیم زیرا مانعی از انجامش وجود ندارد، و به عبارت دیگر کسی را نباید نفرین و لعنت نمود زیرا اثر بد بر آن شخص می گذارد. (ابن سینا، ۱۳۹۰)

با نگاه به آیات و روایات استجاب دعا زمینه ها و شرایط خاص خود را می طلبد. هر چند یکی از مهم ترین و اساسی ترین مسائل درباره دعا، اسرار اجابت آن است و خداوند هیچ دست نیازمندی، که به سوی او دراز شود، را خالی بر نمی گرداند اما اگر حاجتی مورد نظر باشد و با دعا حاصل نشود، سبب عدم اجابت را انسان باید در اعمال و کارهایش جستجو نماید، چون پیش آمدها و حوادث و یا عدم پذیرش دعاهاى انسان بدون ارتباط با عمل انسان نیست، البته انسان نیز در بسیاری از موارد از درک ارتباط عمل با حوادث نظیر عدم استجاب دعا انسان عاجز است. در برخی از اوقات فردی برای برآوردن حاجات خود دست به دعا بر می آورد و خواسته هایش را مطرح می نماید اما به دلایلی استجاب دعا یا ظاهراً برآورده نشده و یا به تاخیر می افتد، همین امر ممکن است برای برخی از افراد توأم با آسیب های مختلفی از جمله افسردگی، اندوه، انفعال، احساس بدبختی، بی تفاوتی، بی طاقتی، بیهودگی، پوچی، پریشانی، تزلزل، تنهایی، خمودگی، سرخودگی، شکست، عجز، کسالت، ناکامی، ناامیدی و... گردد. پدید آمدن این حالات سبب پیدایش آسیب های دیگری چون ترک توبه و استغفار، فرو رفتن در گناه، کفر یا تباهی دنیا، تباهی آخرت و... خواهد شد. همین آسیب ها و پیامدهای ناگوار حاصل از عدم استجاب دعا ممکن است زندگی برخی از افراد را به طور جدی تهدید کند. شناخت این آسیب ها و آشنایی با پیامدهای ناشی از عدم استجاب دعا از مباحثی است که پژوهش حاضر در پی بررسی آنها می باشد. بر همین اساس مسأله اصلی که این پژوهش در پی بررسی آن می باشد، آسیب شناسی و یافتن دلایل اصلی عدم استجاب دعا و همچنین پیامدها و آسیب های ناشی از عدم استجاب دعا با توسل به آیات قرآن و روایات ائمه ی معصومین (ع) خواهد بود.

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

دعا وسیله‌ی جذب اعتنا و زمینه جلب رحمت الهی است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «الدُّعَا مُخُّ الْعِبَادَةِ»؛ دعا مغز و ریشه و افضل تمام عبادت‌ها است (محجة البیضاء، ۱۳۷۶). در میان اعمال عبادی دعا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که بهترین و والاترین کارها نزد خداوند با اوست. دعا نشان‌دهنده شناخت و معرفت خالق است، بیانگر عجز و ضعف انسان در برابر خداوند است. با اینکه انسان مالکیت حقیقی هیچ چیز را ندارد، خداوند دعا را تملیک انسان کرده «اغْفِرْ لِمَنَّا لِمَلِكًا لَا الدُّعَا»؛ انسان به جز دعا و تضرع در پیشگاه خداوند مالک هیچ چیز نیست (مفاتیح الجنان، ۱۳۶۸).

با تأمل در کاربرد کلمه دعا در قرآن و حدیث معلوم می‌گردد که دعای انسان در برابر خداوند متعال، در حقیقت به معنای خود را بنده و نیازمند مطلق به خدا دیدن و با پرستش او درصدد جلب عنایت و رحمت او برآمدن است و از این رو امام صادق (ع) در تبیین جنود عقل و جهل می‌فرماید: «وَالدُّعَاءُ وَضِدُّهُ الْإِسْتِنكَافُ»؛ دعا، و ضد آن خودداری است (الکافی: ۱۳۶۸). این سخن بدان معنا است که دعا از سپاهیان عقل است. عقل، انسان را نیازمند مطلق می‌بیند و لذا او را به عبودیت کمال مطلق دعوت می‌نماید تا با عبادت و پرستش او به عنایت و رحمتش دست یابد، از این رو هر چه انسان از معرفت و شناخت بیشتری برخوردار باشد دعای او افزون‌تر می‌گردد، چنان که از امام علی (ع) روایت شده: «أَعْلَمُ النَّاسِ بِاللَّهِ أَكْثَرُهُمْ لَهُ مَسْأَلَةٌ»؛ (غرر الحکم، ۱۳۷۴) داناترین مردم به خداوند، پر درخواست‌ترین آنان است. در اهمیت دعا همین بس که روح و مغز عبادت است و به همین دلیل پرفضیلت‌تر از همه عبادات از آن یاد شده است. دعا، کلید رحمت الهی، مایه تقرب به خدا است. موضوع دعا در مکتب اسلام بسیار تأکید و سفارش شده است، تمام انسان‌ها باید در طلب حاجات همتی والا و بلند داشته باشند تا در جهت و سوی خشنودی خداوند قدم برداشته باشند.

«وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاوَةِ وَالْعَشِيِّ، يُرِيدُونَ وَجْهَهُ، وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ»؛ و خویشتن را با کسانی که صبح و شام پروردگارشان را می‌خوانند، در حالی که تنها خشنودی او را اراده نموده‌اند، به صبر و شکیبایی وادار کن و مبادا چشمانت را از آنان برداری (کهف: ۲۸).

شناخت شرایط اجابت دعا از سویی و معرفت نسبت به موانع اجابت از سوی دیگر، در حیات این سنت ارزشمند مؤثر است. اگر چه نیایش در هر شرایطی دارای نتیجه‌ای است، ولی اگر

خواسته باشیم در حد کمال، دارای نتایج مورد نظر باشد، می‌بایست به شرایط و آداب آن توجه کنیم و موانع و اموری که ممکن است دعا را از اثر بخشی حقیقی دور کند؛ توجه کافی داشته باشیم. از این رو به دلیل اهمیت استجاب دعا در زندگی انسان بر آن شدم که در این مورد به پژوهش و تحقیق پردازیم.

۱-۳- پیشینه پژوهش

در این بخش سوابق مطالعات انجام شده در داخل و خارج از کشور پیرامون موضوع پژوهش و چارچوب نظری ارائه می‌گردد.

۱-۳-۱- پیشینه نظری

تاریخ دعا را می‌توان با پیدایش انسان قرین دانست، آن زمان که بشر توان تصور یک مبدأ نامتناهی و قدرت مطلق را نداشته و به اشتباه به بت‌ها پناه ببرد و از آن‌ها یاری بجوید و زندگی پرماجرایی خود را با امیدواری به مبدأ ناشناخته چیره بر همه قدرت‌ها توأم بسازد. محققان از این درخواست باطنی به دعای تکوینی یاد کرده‌اند. کودکی که از مادر متولد می‌شود، با زبان حال از خدای مهربانش غذای متناسب با لب و دهان و حلقوم و دستگاه گوارش کودکانه خود طلب می‌کند، چنانکه هرکس دیگر نیز متناسب با سیستم خلقت خود، تکویناً غذا و لباس و دوا و احتیاجات دیگر را درخواست می‌کند و خداوند در پاسخ همین دعا و سؤال تکوینی، در قرآن کریم می‌فرماید: «وَ آتَاكُم مِّنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ»؛ از هرچه درخواست کنید، به شما ارزانی داشته (ابراهیم: ۳۳). بنابراین، نهاد هستی در اصل وجود خود و در جمیع حالت‌ها و حاجت‌هایش لحظه‌ای از دعا جدا نیست و وجود دعا از لوازم حتمی و ضروری که همه مخلوقات از آن برخوردار و به آن مفتخرند.

دعا، در تاریخ شیعه می‌تواند به عنوان مکتب امام سجاد (ع) نامگذاری شود. اساساً در طول تاریخ و در همه ادیان، نیایش، دعا و عبادت یعنی تجلی دو نیاز و دو احساس در روح آدمی است. یکی فقر، به معنای احتیاج، به معنای نیاز که انسان تشنه و عطشناک که احساس کمبود دارد، هم چنانکه برای رفع نیازهای دیگرش متوسل به این و آن می‌شود و یا در جستجوی مایحتاجش به تکاپو می‌افتد، نوعی از کمبودها را در درون روح خود، یا در سرنوشت زندگی‌اش نیز احساس کند. جلوه‌ی بیرونی این نیاز، نیایش است و ریشه‌ی نیاز و نیایش یکی است. بنابراین نیایش و دعا، گاه به عنوان درخواست چیزی است که نیایشگر بدان محتاج است و ندارد و گاه عالی‌تر از این

مرحله است و به عنوان تجلی عشق است. گر چه عشق را نیز می وان یکی از نیازهای روح گفت، اما به خاطر اینکه خودش یک نیاز کاملاً مستقل است، یک ماهیت مرموز و یک شعله الهی در درون روح آدمی است و بیش از هر چیز در زندگی آدم دست اندرکار است و بیش از هر چیز در نظر آدم مجهول است، در نتیجه مستقل از نیاز و فقر شمرده می شود. این عالی ترین نوع دعا و نیایش است، نیایش و دعائی که زائیده ی روح عاشق است: احساس عشق.

۱-۳-۲- مطالعات داخلی و خارجی

در باب دعا کتب، مقالات، نشریه ها و پایان نامه های متعددی در داخل کشور به ثبت رسیده است که در ذیل اندکی از این مطالعات داخلی پیشین نام می بریم:

محمد حسین حق شناس (۱۳۹۲) در مجله راسخون مقاله ای تحت عنوان «دعا از منظر قرآن و روایات» را منتشر کرده که در این مقاله به بررسی مفهوم دعا از نظر لغوی و اصطلاحی پرداخته و سپس دعا را از منظر قرآن و روایات معتبر مورد بررسی قرار داده است. جاوید اسماعیل پور (۱۳۹۱) در تحقیقی تحت عنوان «دعا و نیایش» که مفهوم شناسی دعا را بر دارد، آداب و دلایل استجاب و عدم استجاب دعا را مورد بررسی قرار داده است. نویسنده در این تحقیق دلایل زیادی برای عدم استجاب دعا بیان کرده است که از جمله آن می توان به شرایط دعا کننده و لفظ و نحوه دعا نام برد.

تشکر (۱۳۹۰) کتابی را با عنوان «استجاب دعا، شرایط و موانع» به چاپ رسانده است. او در کتاب خود مطالبی مبتنی بر آیات و روایاتی از منابع معتبر درباره دعا آورده است و کتاب خود را در سه فصل تنظیم کرده است. در بخشی از مطالب فصل اول این کتاب با عنوان شرایط استجاب دعا آمده است که: «از جمله خصیصه های انسانی عجول بودن اوست که اگر تحت کنترل باشد مطلوب، در غیر این صورت آدمی را از مسیر حق و عدالت منحرف می کند و باعث اختلال در امور زندگی و نظم موجود در آن می شود». بنابراین در این کتاب راه اعتدال راه مطلوب برای استجاب دعا عنوان شده است.

عطاردی (۱۳۹۰) در پژوهش علمی با عنوان «بررسی مقایسه ای تأثیر دعا و نیایش دینی و قرآنی بر آرامش و سلامت از نظر دانش آموزان پسر و دختر دوره راهنمایی شهرستان گناباد» انجام داده است، به مطالعه توصیفی-تحلیلی از نوع مقطعی آثار دعا و اعتقادات دینی بر ۷۰ نمونه از دانش آموزان این مدرسه پرداخته و به این نتیجه رسیده است که بین میزان آشنایی این دانش آموزان با دعا و نیایش و اعتقاد آنان و تأثیرات مثبت آن رابطه معناداری وجود دارد. همچنین در میزان آشنایی دانش آموزان پسر و دختر با دعا و نیایش اختلاف معنی داری مشاهده کرده است که در